

Demokratik Rejimlerin Kültürel ve Siyasal Dayanakları ve Türk Siyasal Kültürü

ÖZET

Türk toplumunda yaşanan en son sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeler demokrasiye engel tutumların yavaş yavaş kırılıp siyasal parti kutuplaşmasına neden olan eğilimlerin azalmasına yol açmıştır. Ancak, Türkiye’de siyasal alanın diğer toplumsal alanlara olan üstünlüğü hala devam etmektedir. Siyasal partiler açısından iktidarda olmak hala varlık sebebi olarak görüldüğünden, siyasal partiler arasındaki siyasal mücadelenin her an kutuplaşma boyutu ile karşılaşması muhtemeldir.

ABSTRACT

The very recent social, economic and political improvements in Turkish Society have resulted in breaking off the attitudes gradually towards democracy, which helps an increase of the tendency of polarization among the parties. Nevertheless, the superiority of politics in Turkey still exists compared to other social fields. Moreover, since being in power is still considered as the reason of being, it is possible that the competition between parties may go as far as a new dimension of polarization.

1. DEMOKRATİK REJİMLERİN KÜLTÜREL DAYANAKLARI

Genel olarak kültürü, insanların yarattığı özdek ve tinsel değerler bütünü olarak tanımlayabiliriz. Kongar, bu değerler bütününe araç ve gereç biçiminde olanına özdek kültür, bir başka deyişle teknoloji; anlamlar, değerler, kurallar bütününe ise tinsel kültür, ya da ideoloji diyor (Kongar, 1983:16). Özdek kültürle tinsel kültür arasındaki etkileşimin dozunu kişi ve gruplar arası ilişkilerde ne gibi rol oynadığına değinen Kongar, “Bunalım, özdek kültür-tinsel kültür uyumsuzluğundan çıkar. Oysa uyumsuzluk ancak özdek kültür-tinsel kültür arasındaki etkileşim bozulduğu ya da kesildiği zaman söz konusu olabilir. Çünkü, sağlıklı bir etkileşim aracı uyumu sağlar. O halde, sorun özgür etkileşimin sağlanması sorunudur” diyor ve özgür etkileşimin sağlanması için kültürün örgütlenme ve bu örgütlenmenin de şu ilkelere dayanması gerektiğini söylüyor.

“1. Örgütlenme özerk bir kuruluş içinde gerçekleşmelidir Bu özerklik hiç kuşkusuz topluma karşı

özerklik değil siyasal iktidara karşı bir özerkliktir.

2. Örgütlenme özgür olmalıdır ki, özerklik özgürlüğün ilk koşuludur, ancak yeterli değildir. Özgürlük için asıl gerekli olan, ortamdır. Genel ortamın ve koşulların klasik özgürlükleri sınırlamaması gerekir.

3. Örgütün gerek bütün yurda yayılması, gerekse yerel gereksinimlere yanıt verebilmesi için yerinden yönetim ilkesi gerekmektedir.

4. İşbölümü yapılmalı,

5. İşbirliğine gidilmeli,

6. Bütün etkinliklere halkın özdek ve tinsel olarak katılımı sağlanmalıdır” (KONGAR, 1983:72-74).

Kültürün bir alt parçası olan siyasal kültürü ise Pye şöyle tanımlıyor: “Siyasal kültür, siyasal süreçte düzen ve anlam veren ve siyasal sistemde davranışı düzenleyen temel düşünce ve kuralları sağlayan tutumlar, inançlar ve duygular bütünüdür” (PYE, 1966a:104). “Siyasal kültür, içinde toplumun geleneklerinin ruhu, vatandaşlık ve önderlik stili, kamu kurumlarının niteliği yalnızca tarihsel

* Siyaset Bilimci

**Hava Kuvvetleri Personel Daire Başkanlığı

*** Doç. Dr. KSU İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü

deneyimin ürünleri değildir, aynı zamanda anlamlı bir bütünün parçaları olarak birbirine uymakta ve anlaşılabilir bir ilişkiler dokusu oluşturmaktadırlar. Bu nedenle siyasal kültür, inançları, simgeleri, siyasal eylemin konumunu belirleyen değerler sistemidir” (PYE, 1965b:24). Verba ise, siyasal kültürü her siyasal hareketin içinde bulunduğu duruma etki eden görgül inanç, simge ve değer yargıları sisteminin bütünü olarak tanımlıyor (VERBA, 1980: 513).

İstikrarlı siyasal sistemlerde, genellikle sistemin popüler sınırları ve işlevleri konusunda genel bir anlaşmanın bulunduğu, türdeş siyasal kültürler vardır. Bu tür sistemlerde, her kuşak eski geleneklerden uzak bir biçimde toplumsallaşır. Aileden okula, dinsel kuruluşlardan (kilise, cami) kitle iletişim araçlarına kadar, çeşitli siyasal toplumsallaştırma araçları ve siyasetçilerin eklemleşmesi (artikülasyonu) birbirlerini güçlendirir ya da en azından siyasal eylemlerin anlamının, araçlarının ve amaçlarının ne olması gerektiği konusunda, ortak bir eğilim vardır. Gelişmiş toplumlarda, bir kültürel yayılma, eski yaşam kalıplarının yenilere uyumu söz konusudur. Bu, bilimsel ve akılcı bakış açısının yaşamın her alanında etkin olması, insan ilişkilerinin dinsel düşüncelerden çok, dünyevi düşüncelere dayanması demektir (PYE, 1963c: 19). Finer de, siyasal kültür ile siyasal gelişme sürecinin etkileşimleri sonucu siyasal sistemin niteliğine ilişkin koşulların ortaya çıktığını belirterek, bu koşulların demokratik olabilmesi için,

1. Siyasal iktidarın değişmesini düzenleyen usullerin halk tarafından geniş ölçüde kabul görmesi ve bu yolların dışında iktidarı almanın gayri meşru sayılması,
2. Kimin ya da neyin egemen otorite olduğu hakkında genel bir oydaşmaya varılmış olması ve bunun dışındaki kimseye ya da merkezlerin meşru iktidar olmadığına inanılması,
3. Halkın dinsel örgütleri, şirketler, sanayi birlikleri, sendikalar ve siyasal partiler gibi özel derneklere yüksek oranda bağlanılmış olması gerekir diyor ve sözlerini şöyle tamamlıyor:

“Bu koşulların hepsini yerine getiren İngiltere, ABD, İskandinav ülkeleri, İsviçre, Kanada, Avustralya, Hollanda gibi olgun siyasal kültüre sahip yerlerde ordu, öbür çıkar grupları gibi bir çıkar grubu olmaktan öteye gidemez” (FINER, 1967:87-88).

Pye ise, siyasal gelişme süreci-siyasal kültür-de-

mokrazi arasındaki ilişkiyi şöyle kuruyor. “Bir başka deyimle siyasal kültür, bireyin siyasete öznel yönelimidir. Özellikle kamu kuruluşları ya da bireylere karşı gösterilen güven, hiyerarşik düzen ve onun karşıtı sayılan eşitlik özgürlük ya da zor kullanmayla ilgili değer yargıları, son olarak da demokrasiyle verimlilik arasında yapılan tercihler, herhangi bir toplumda uygulanan demokratik düzenin değerlendirilebilmesi için gereken öğelerdir” (PYE, 1963c:22-23). “Siyasal gelişme süreci ise, kişilerin geleneksel siyasal topluluk ve yapılar için gerekli olan değer ve duygulara geçiş sürecidir. Bu geçiş süreci için harcanan çabaların kapasitesi, bireylerin sahip olduğu ortak duygulara dayanmaktadır. Çağdaş hükümet ve siyaset sanatı, bir yandan değişim için gerekli esnekliği korurken, öte yandan kollektif çaba-gücünü en üst düzeye çıkaracak biçimde halkın bir arada çalışmasını gerektirmektedir” (PYE, 1966a: 94).

Sunar da, demokrasilere elverişli kültürel ortamı: “Farklılaşmaya açık değerlerden oluşan, bireyin gelişmesine, toplumsal grupların bağımsızlaşmasına, toplumsal bütün içinde siyasal, ekonomik, sosyal ve dinsel kurumların birbirinden ayrışmasına fırsat sağlayan bir yapı” (SUNAR, 1987: 95) olarak tanımlamıştır.

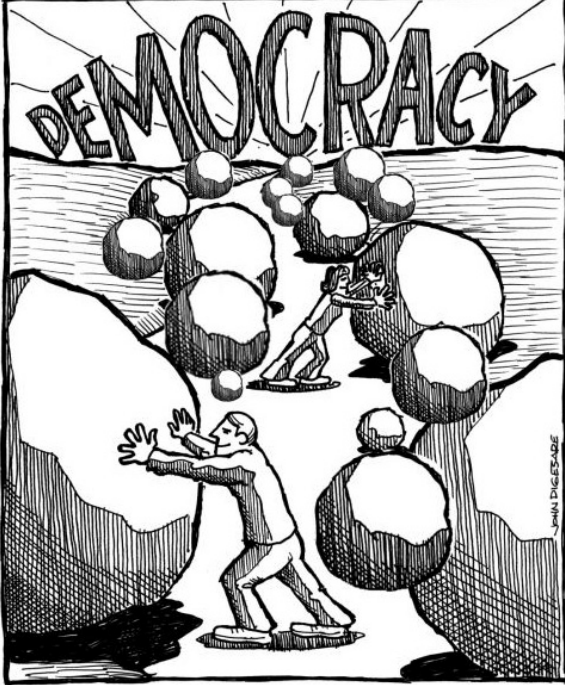
Sonuç olarak diyebiliriz ki, bir rejimin kültürel dayanağının demokratik nitelikte olabilmesi için:

- “1. Özdek kültür-tinsel kültür etkileşiminin yüksek olduğu, örgütlenen bir topluma,
2. Bu etkileşimin sağlıklı işbölümü ve işbirliğine dönük, özerk, özgür, katılımcı ve yaygın olmasına,
3. Toplumsallaşmanın geleneksellikten uzak, evrensel, akılcı, dünyevi olmasına,
4. Siyasal kültür açısından ise kişinin kendini, siyasal sistemin belirlenmesinde etkin bir rol oynayan vatandaşlık bilincine ulaşmasına,
5. Siyasal iktidarın kullanımı (meşruiyeti vatandaş tarafından çerçevesinin ve sınırların bilinmesine,
6. Çoğul kuruluşların devlet denetiminden sıyrılması ve birbirlerinden ayrışmasına gereksinim vardır diyebiliriz” (MAZICI, 1988:20).

2. DEMOKRATİK REJİMLERİN SİYASAL DAYANAKLARI

Bir rejimin demokratik niteliği, yönetilenlerin siyasal katılma yoluyla yönetimi etki altında tutabilmesi ve yönetenlerin de yönetilenlere karşı sorumlu

ve duyarlı davranması özelliği ile belirlenir. Çağdaş demokrasilerin, klasik demokrasilerden farklılaşması ise nicel oranlamayla ilgilidir. Yani, klasik demokrasilerde % 51'in isteğine karşı % 49'u susturma, siyasal sistemin dışına itmenin yerini, çağ-

daş demokrasilerde, gerektiğinde temel hak ve özgürlükler çerçevesinde % 99'a karşı % 1'i koruma, siyasal sistemin içinde tutabilme başarısını gösterebilme almıştır (MAZICI, 1987). İki demokrasi biçimi arasındaki bir başka fark ise, çağdaş demokrasilerin temsili nitelikte oluşudur. Gerek tüm vatandaşları sistemin içinde tutabilme çabası, gerekse temsillik çağdaş demokrasilere yüksek derecede karmaşık, ama sistematik kurallar örüntüsüyle bir donanım sağlamıştır. Bireyden başlayarak, demokratik sistemin işlerlik kazanmasına değin geçen süreçte bu örüntüyü belirleyen kuralları şöyle sıralayabiliriz:

1. Demokratik sistemin yönetim kadrolarını saptamak için ilk adım, yurttaşın siyasal katılımını sağlamaktır.

Siyasal katılma, çok sayıda siyaset bilimci tarafından incelenip tanımlanmasına karşın bizce, en uygun olan Verba, Nie ve Kim' in yaptıkları tanımı veriyoruz: "Siyasal katılma, siyasal yönetim kadrolarında yer alacak olanların seçimleri ve bunların izleyeceği politikaları etkilemek amacıyla yurttaşların gösterdikleri bir eylem ya da davranış biçimidir" (MAZICI, 1988:21). Siyasal katılmanın genel, yay-

gın, etkin ilk boyutu seçimlerde oy kullanmadır. Bunu seçim kampanyası etkinliklerine katılma ve tartışma, bürokrasi ile ilişki kurma izlemektedir (KALAYCIOĞLU, 1983). Ancak, bireyin siyasal katılma türü bu üç davranış türüyle sınırlandırılmaz. Siyasal katılma yelpazesi o kadar geniştir ki, en yaygın olanı oy kullanma, olağan bir siyasal katılma türü olduğu gibi, tedhiş hareketlerine değin varan olağandışı siyasal katılma türünden de sözü edilebilir.

2. İşte, demokratik rejimlerin ikinci ortak özelliği, siyasal katılmayı olağan sınırları içinde tutabilmek için siyasal partilerin örgütlenmesidir. Udy, örgütü, "üyeler, grup yapısı ve yönetsel sistem arasındaki karşılıklı ilişkiler" olarak tanımlıyor. (ÖZBUDUN, 1979:58). Parti örgütünün ise özerklik, örgütlenme derecesi, merkezîyet, tutarlılık, katılma ve amaçlar olmak üzere, Özbudun yedi boyutu olduğunu belirtiyor (ÖZBUDUN, 1979:58-59).

Anderson' a göre, parti örgütünün özerkliği, "örgütlerin başkalarından bağımsız olarak iş görebilme ve böylece bağımsız bir yer işgal etme derecesidir" (90). Özbudun ise özerkliği, partilerle parti dışı örgüt ve kuruluşlar arasında yapısal bağlantılar olup olmadığı anlamında kullanıyor (ÖZBUDUN, 1979:58).

Partinin örgütlenme derecesini ise Janda, "parti içindeki ilişkilerin ya biçimsel kurallar ya da yazısız kurallar ve gelenekler yoluyla açık ve belirli davranış kurallarına bağlanmış olması (ki bu ilişkiler nedenli kalıplaşmış, düzenlenmiş ve yapılaşmışsa, partinin örgütlenme derecesi o denli yüksektir" biçiminde belirtiyor (ÖZBUDUN, 1979:61). Bir bakıma örgütlenme derecesi ile bağlantılı olan merkezîyet, parti içi iktidarın ne ölçüde dağılmış ya da bir merkezde toplanmış olmasını ifade eder (ÖZBUDUN, 1979:67). Yüksek derecede merkezîleşme, totaliter sistemlerdeki partilerde görülmekte, demokratik çoğulcu rejimlerde ise partilerin merkezîyet dereceleri düşük ve yan kuruluşlarla bölüşülmüş biçimdedir. Partinin tutarlılığını ise Ranney ve Kendall : "Belli bir durumda parti üyelerinin, partinin amaçlarını gerçekleştirebilmek için, birlik halinde, aynı yönde etkinlik göstermeleri" olarak tanımlıyorlar (ÖZBUDUN, 1979:70). Parti düzeyinde katılmayı, üyelerin parti etkinliklerine etkin bir biçimde katılması, partinin amacını ise, kendi temsilcilerini iktidar mevkiine getirme çabası olarak kısaca tanımlayabiliriz.

3. Demokratik rejimlerin sağlıklı işleme için bireyin siyasal katılımı ve siyasal partilerin örgütlenmesi gerekli olmakla birlikte, yeterli değildir. Çünkü bu iki gerekli koşul, yalnızca bir siyasal partinin iktidara gelme olgusuyla büyük çapta işlevlerini tamamlamış olmaktadır. Oysa bir adı da çoğulcu rejimler olan Batılı demokrasilerde siyasal sistemin işlerlik kazanması, iktidar partisinin hükümet etme süreciyle başlamaktadır. Bu yüzden, hükümet eden partinin anayasaya ve hukuk devletinin üstünlüğüne bağlılığının sağlanması, yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki dengenin yürütmenin lehine bozulmaması, icraatın partizan amaçlarla kullanılmaması, iktidar yetkisinin yasal çerçevesini zorlamaması, seçim kampanyasındaki vaatlerin ve parti programının dışına çıkılmaması, devletin organlarının ve kurumlarının özüne aykırı hareket edilmemesi gerekmektedir. Ya da bu tür girişimleri gemlemek, denetlemek ve sistemin açık kalmasını sağlamak için demokratik siyasal sistem, bünyesinde çoğul kuruluşları da barındırmak zorunluluğunu duymaktadır. Böylece, hükümet partisinin parlamentodaki denetimi ve takipçiliği, azınlık oylarını alan öbür siyasal partiler, denetimi kamuoyuna duyuran basın ve yayın kuruluşları, ekonomik, siyasal ve toplumsal kaynaklardan kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı amaçlayan meslek kuruluşları, sendikalar ve çeşitli dernekler ortaya çıkmıştır. Baskı ya da çıkar grubu olarak adlandırılan bu örgütlü kuruluşlar, bir yandan hükümet partisi üzerinde, siyasal sürecin kendi üyelerinin lehine kararlar alması için eylemlere girişerek baskı yarattıkları gibi, öte yandan da siyasal partilerin “her grubun derdiyle yakından ilgilenememesi sonucu daha dar çıkarları temsil ederler” (TURAN, 1977:131). Böylece bu çoğul kuruluşların varlığı, siyasal sistemi dengede tutma, yurttaşın olağandışı siyasal katılımını önleme ve en önemlisi toplumun hemen hemen tümünü içerecek biçimde örgütlenme işlevini de beraberinde getirmesiyle disiplinli ve çok sesli bir toplumun yaratılmasına katkı sağlar.

4. Hükümet etme zevk ve ayrıcalığını elinden çıkarmak istemeyen ya da bu zevk ve ayrıcalığı elde etmek isteyen siyasal partiler, bu isteklerini gerçekleştirmek amacıyla çoğulcu demokratik sistemin içinde bir yarışa girmekte, örgütlenmiş, siyasal katılma düzeyi yüksek yurttäşa ve baskı gruplarına çekici gelmek için bir savaşım vermeye, ancak tüm bunları yaparken de siyasal fırsat yapısının ve hukuksal düzenin dışına çıkmamaya zorlanırlar.

Bu zorlanış, siyasal partileri bir yandan olağandışı vaatlerde bulunmamaya iterken, bir yandan da rekabet ederek partiler arası uzlaşmaya ve çoğul kuruluşlarla tabandan yatay ilişkiler kurmaya yöneltmektedir. Herkesin katıldığı, herkesin örgütlendiği, herkesin siyasal süreci etkileme fırsatı bulunduğu demokratik çoğulcu sistem bu yapısını, daha önce belirttiğimiz gibi oldukça karmaşık, disipline edilmiş, sorumluluk ve yaptırımlarla yüklü kurallar örüntüsüyle koruyabilmekte ve bu kurallar örüntüsünü, gelenek haline getirerek siyasal kurumlaşma sağlanmaktadır. Huntington’ un: “Siyasal kurumlar, karşılıklı olaylar ve sosyal güçler arasındaki uyumsuzluktan ve bu uyumsuzlukları çözebilecek yöntemlerin ve örgütlenme önlemlerinin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır” (HUNGTİNGTON, 1968:11) sözleriyle öz anlatım kazanan siyasal kurumsallaşma, bir toplumda siyasal örgütler kurarak, mevcut kültürlerle bilinçli çabaların yavaş yavaş birbirlerini etkilemelerinden doğmakta, örgütlerle kuraların çeşitli birey katmanlarında saygınlık ve nicel artış kazanması süreciyle gelişmektedir. Kısacası bir rejimin siyasal dayanağının demokratik nitelikte olabilmesi için:

1. Uğultuya dönüşmeyen, sorumlu ve disipline edilmiş çok sesliliği içeren yüksek düzeyde siyasal katılma,
2. Siyasal katılmayı olağan boyutları içinde tutabilecek siyasal örgütlenme,
3. Siyasal yönetimin, tekelleşmesini ve kargaşaya dönüşmesini engelleyecek biçimde siyasal partiler arası uzlaşmacı etken rekabet,
4. Tüm bunların kitleler tarafından benimsenip, gelenek haline getirilip, siyasal kurumlaşmanın sağlanması gerekmektedir diyebiliriz” (MAZICI, 1988:25).

3. TÜRK SİYASAL KÜLTÜRÜNÜN SİYASAL PARTİ KUTUPLAŞMASINA OLAN ETKİLERİ

Toplumu oluşturan bireylerin siyaset hakkındaki tutum, inanç ve duyguları olarak tanımlanan siyasal kültür, toplumdaki sosyal, ekonomik ve siyasal süreçlerden etkilenerek değişime uğrayabileceği gibi bu değişimlerin niteliğini ve yönünü de etkilemektedir (ÖRS, 1990: 152). Bu nedenle, bir toplumun siyasal sosyal ve ekonomik yapıları ile siyasal kültür yapısı bir bütünlük arz etmektedir. Konumuz açısından bakarsak, Türk siyasal kültürünün özelliklerini inceleyerek siyasal parti kutuplaşma-

sına olan etkilerini de değerlendirme fırsatını yakalayacağız.

3.1 . TÜRK SİYASAL KÜLTÜR ÖZELLİKLERİ

Burada Türk siyasal kültürünün özelliklerini uzun uzun anlatmak yerine, sadece araştırma konumuza ilgilendiren özelliklerine değineceğiz. Bu bağlamda Türk siyasal kültür özelliklerini dört ana başlık altında inceleyeceğiz :

1. Toplumun ve topluluğun bireye üstün tutulması,
2. Siyasetin diğer toplumsal faaliyet alanlarından çok üstün ve kapsayıcı oluşu,
3. Siyasal seçkinlik,
4. Strüktürel unsur: İktidardan uzak kalmanın maliyetinin yüksek oluşu. (TURAN, 1986:479-487).

3.2. TOPLUMUN VE TOPLULUĞUN BİREYLE-RE ÜSTÜNLÜĞÜ

Toplumun ve siyasal örgüt olan devletin birey karşısında üstünlüğüdür. Toplum daha küçük gruplar karşısında sınırsız bir üstünlüğe sahip gözükmektedir. Topluma ve toplumun siyasal alandaki tezahürü olan devlete büyük bir üstünlük atfedilmiştir. Devlet dışı topluluk algılanamaz. Devlet en güçlü emelleri gerçekleştirebilecek tek güçtür. Türk toplumundaki devlet dışında toplum örgütlenmesinin alışılmış bir olay olmaması, Osmanlıdan bu yönde bir mirasın alınıp devam ettirilmesinden kaynaklanmaktadır. Devlete atfedilen konum o kadar yükcedir ki, bireyin devlet dışında dokunulmaz bir kişiliği olabileceği pek sanılmayan bir şeydir. Devlet, bireyin keyfi hareketine karşı koyacağı düşünülen bir kurum olarak görülüyor. Ortalamadan sapan davranışlar pek tasvip edilmiyor. Bireyler toplum çıkarlarını birey çıkarlarının önüne koyuyorlar. Toplumun bireye karşı üstün tutuluşu bir erdem olarak görülebilir. Toplumun ve toplumu oluşturan bireylerin toplum ve topluluğa verdiği büyük önem dolayısıyla, özellikle siyasal partiler kendi davalarını haklı çıkarmak, topluma bu yönde mesaj verip desteklerini artırmak eğilimine girmişlerdir. Bu nedenle, partilerin hepsi, kendi davalarını haklı kılmak için devlet-millet davasını ve milli çıkarları öne sürmüşlerdir. Demokrasilerde çıkarların çatışması olağan dönemlerde gayet doğaldır. Ancak herkesin kendini devlet ve millet çıkarlarına hizmet için adanmış bir ortamda, siyasal rekabet açısından bir açmaz vardır. Her partinin kendisini millet için en doğru seçim olarak görmesiyle noktalanacak

bu yaklaşım, farklı grup ve görüşler arasındaki ilişkilerde uzlaşma zeminini ortadan kaldırarak çatışma zeminine doğru kaydıracaktır. Toplum bu şekilde, bireye üstün tutma anlayışı diğer etkilerle birleşince siyasal sitemin düzenli işlemesine engel teşkil ederek kutuplaşma boyutunu artıracaktır (FREY, 1975:67-68).

Frey' inde belirttiği gibi, birçok Yakın-Doğu ülkesine ve diğer ülkelere kıyasla, Türk halkı örgütlenme, disiplin, kişi üstü amaçlar için kendi çıkarlarından feragat etme gibi özelliklere sahiptir. Ancak, Türkiye' de bu eğilim aşırı boyutlarda olduğundan sonuçta siyasette aşırı hiyerarşi ve katılığa sebebiyet vermektedir. Dış tehlikelerle karşı karşıya kalındığında bu özelliği ulusun korunmasına büyük ölçüde katkıda bulunurken, demokrasinin işlemini zorlaştırmaktadır. Bireyin grup yanında ikincil konumu, partiye, gruba veya hizbe aşırı derecede bağlılık ve beraberinde karşı grupları "düşman" olarak görme eğilimini getirmektedir. Böylece Türk siyasal kültürünün bir diğer özelliği olan grup içi-grup dışı davranış eğilimi ortaya çıkmaktadır. Grup içi ilişkilerde bağlılık, sadakat, paylaşma gibi özellikler ön plana çıkarken, grup dışındaki kişiler, kolaylıkla "düşman" olarak nitelendirilebilmektedir. Bu nedenle siyasal rekabet kolaylıkla kutuplaşmaya dönüşebilmektedir (ÖRS, 1990:158). Türk siyasal partilerinin gerek liderlerinde gerek parti üyelerinde görülen diğer partiler ile siyasetin temel kurallarında dahi anlaşamama özelliği, diğer grupları düşman olarak görme eğiliminin bir yansımasıdır (ÖRS, 1990:158). Gruba atfedilen büyük önem, ikinci olarak, devletin toplumda en önemli kurum olarak algılanmasına neden olmaktadır. Nitekim, Türkiye' de devlet her türlü bireysel çıkarın üstündedir. Devlet adeta kutsal bir kurumdur ve tüm toplumun kolektif çıkar ve amaçlarını temsil etmektedir. Devletin çıkarları korunduğunda dolayısıyla toplumun çıkarları da korunmuş olmaktadır. Bu nedenle, devlet ona zarar verebilecek bireylerden ve gruplardan korunmalıdır. Amaç devletin çıkarlarının korunması olunca, farklı siyasal ve sosyal grupların kendi eylem ve amaçlarını ulusal çıkar olarak gösterip meşrulaştırma eylemi içine girdikleri görülmüştür. İ. Turan'ın belirttiği gibi, seçimlerde oyların çoğunu alan parti ulusun kendilerine yönetme görevi verdiğini ileri sürerek siyasal süreçte diğer sosyal güçlerin önemini azaltmaya çalışmaktadır (ÖRS, 1990:158). Bu durum, toplumda farklı siyasal ve sosyal grupların her birinin ulusal çıkarı temsil ettikleri iddiasında bulunarak çatışma

içine girmelerine sebep olmaktadır. Demokratik siyasal ortam çatışan çıkarların ve bu çıkarları temsil eden çıkar gruplarının varlığını gerektirmekle birlikte, her çıkar grubunun siyasetin temel kuralları konusunda oydaşmasını da gerektirmektedir. Ancak, Türk siyasal kültürünün kollektif çıkarlara bireysel çıkarların üzerinde bir değer atfetmesi, gruplarda esnekliği azaltarak, her grubun diğerini düşman olarak görmesine ve kendi temsil ettiği çıkarların ulusal çıkarlar olduğunu iddia etmesine sebebiyet vererek bir uzlaşma zemininin oluşmasını engellemekte ve kutuplaşmanın ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

3. 3. SİYASETİN ÜSTÜNLÜĞÜ

Topluluk alanlarımız belirli bir çizgiyle ayrılmadığı için, siyaset dışı özerk alanların oluşumunu görmüyoruz. Siyasal geleneğimizde devlet elinin ulaşmadığı hiçbir yer yoktur. Devletin özerklik anlamı yoktur. Toplumda özerk güç oluşmasının doğurduğu endişe XVI'ncı yüzyılda kıraathanelerin kapatılmasını, XIX-XX. yüzyılda futbol oynama yasasının konulmasını doğurmuştur. Bu anlayış Cumhuriyet sonrası da kendini göstermiştir. Bu dönemde de, Osmanlı döneminde olduğu gibi, topluma hükmeden tek güç devlet olmuştur. Devlet, dolayısıyla siyaset, tüm diğer alanları etkileyen ve kapsayan, onların üstünde yer alan bir alandı (TURAN, 1983:47). Kuşkusuz bunun altında yatan başka nedenler vardı. Bugüne dek toplumdaki bütün yenilikleri getiren, toplumsal değişmeyi saptayan devlet olmuştur. Böyle bir yapıda devletin öncülük etmediği, devlet dışı özerk bir alan olması imkansız olmuştur. Toplumda herkes her şeyi devletten beklerken, siyaset de toplumun amaçlarını gerçekleştirilebilecek tek yöntem, tek alan olarak görülmektedir. Aslında bu durum, Türkiye'de sivil toplumun yokluğu veya zayıflığı, buna karşın siyasetin üstünlüğü gibi, siyasal süreçte bazı özelliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İlk olarak devletin toplumsal, iktisadi ve sosyal değişimi başlatma ve sürdürme rolünü üstlenmesi, devletin kontrolünü ele geçirmeyi, siyasal kadrolarda yer almayı oldukça önemli hale getirmektedir. Kaldı ki, Osmanlı'dan günümüze devralınan siyasal kültür mirası olan devletin merkezi konumu dolayısıyla siyasal ve sosyal yapıları birbirine bağlayacak kurumların gelişmesini ve bunun sonucu olarak da sosyal ve iktisadi alanların siyasal alandan ayrılmasını engellemiştir. Siyasal ve sosyal yapıları birbirine bağlayacak kurumların yokluğu veya eksik-

liği Osmanlı' da olduğu gibi Cumhuriyet Türkiye'sinde de ideolojiyi, bu boşluğu dolduracak bir unsur olarak ortaya çıkarmıştır (HEPER, 1985:129). Atatürk döneminde devrimler ve modernleşme hareketi ile Atatürkçülük bir ideoloji olarak bu boşluğu doldurmuştur. Fakat Frey'in deyişiyle, devrimler tükendikten sonra ortaya çıkan yeni durumlar için bu ideolojinin söyleyecek bir şeyi kalmayıp tükendiği görüldü (FREY, 1975:67-68). Yeni dönemde oluşan siyasal rekabetçi ortam kitlenin siyasete olan ilgilerini artırdı. Fakat yeni dönemde geçerli yeni ideolojilerin eksikliği sonucu, siyaset Frey' in tabiri ile "saçma (absürd)" bir hal almıştır. Türkiye'de demokratik siyasal toplumun ana unsurlarından biri sayılan ve kendi çıkarları etrafında birleşebilen küçük gruplar oluşturabilen bir orta sınıf, sosyal süreç içerisinde ortaya çıkmamıştır. Bu nedenle, toplumda esas pirim yapan, ulusal çıkar yanında daha küçük çıkarları temsil eden grupların oluşumu da mümkün olmamıştır. Korunacak tek çıkarın "ulusal çıkar" olması ve çok sayıda daha küçük ve üzerinde uzlaşılacak ekonomik çıkar grubunun bulunmaması, uzlaşma yollarının daha başından kapanması ile sonuçlanmıştır (TURAN, 1983:51). Türk Siyasal yaşamındaki parti kutuplaşmasının en temel nedenlerinden biri olarak var olan bu yapı içinde, sivil alanın yokluğu veya darlığı etken olmuştur denilebilir. Toplumsal, iktisadi ve siyasal alanlardaki temel ayrılıklar birbirlerine oldukça yaklaşmış bir görünüm arz etmektedir. Toplumsal yaşam alanları siyaset dışı özerkliğe kavuşmadıkları ve iç içe geçtikleri için, siyasetin bütün diğer alanlara üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. Toplumdaki her şeyin siyaset ve siyasetçiden beklendiği ve toplumun kendi inisiyatifleriyle bir şeyler yapma hususunda o kadar şursuz oluşu, siyasal alandaki üstünlük mücadelesinin çatışma ve kutuplaşma ile sonuçlanmasına neden olmuştur. Siyasetle yatıp siyasetle kalkan bir toplumun siyasal sistem ve siyasal sürece ilişkin davranışlarında her an çatışmacı kalıplarla beslenebilecek unsurları bulmak mümkündür.

3. 4. SİYASAL SEÇKİNCİLİK

Siyasal seçkincilik, siyasetin seçkin bir zümrenin amaçları doğrultusunda yönlendirilmesi anlamına gelen rasyonel bir siyaset anlayışıdır. Bazı insanların belirgin nitelikleri dolayısıyla toplumun yönetiminde daha fazla söz sahibi olmasını kabul ediyorsanız siz de seçkincisiniz demektir. Türk siyasal kültürü cumhuriyetten günümüze, özellikle

cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan siyasalarla önemli ölçüde değişime uğramış olmakla birlikte, Osmanlı siyasal kültür izlerini taşımaktadır. Osmanlı siyasal kültürünün en belirgin özelliklerinden birisi ise güçlü merkezi yapısında barındırdığı güçlü bir seçkinlik anlayışıdır. Bürokrasi, ordu ve din adamlarının oluşturduğu yönetici elitler grubu (merkez) ile kitlelerin oluşturduğu çevre birbirinden kopuktur (FREY, 1975:44-45). Bu dönemde elit grubunda yer almak demek toplumsal yapıya egemen olan ve yönlendiren siyasal yapıda yer almak ve onun kazançlarından yararlanmak demektir. Bu dönemde gelişen bürokratik elit, toplumda ekonomik orta sınıfı desteklemek bir yana gelişmesini engelleyerek kendine bağımlı kılmış, bu grubu prestiji düşük grup olarak görmüştür (HEPER, 1985:101). Toplumda siyasal merkezden bağımsız, fonksiyonel sınıfların oluşmasına izin verilmemiş ve devlet eliyle de seçkinler grubu topluma hükmetmiştir.

Osmanlı döneminin merkezîyetçi ve siyasal yapı özelliği Cumhuriyet Türkiye' sinin de en belirgin özelliklerinden biri olmuştur. Tek parti dönemindeki CHP yönetimi aydınlar, bürokrasi ve askerlerin oluşturduğu diğer merkezi seçkinler ile yerel seçkinlerin ittifakından oluşuyordu. Her ne kadar merkezi seçkinler yerel seçkinlerle ittifak kurmuşlarsa da, merkezi seçkinlerin bu ittifakı kurma amacı yerel seçkinlerin modernleştirici reformları desteklemelerini, en azından bunlara karşı olmamalarını sağlamaktı. Yoksa bu sosyal kesitin siyasal birimde temsil edilmesi gibi bir amaç taşınmamaktaydı. Bu nedenle Türk siyasal birimi parti merkezli bir birim olarak, yani siyasal parti sisteminin sosyal gruplardan bağımsız olduğu bir siyasal birim olarak tanımlanmaktadır. Siyasal birimde sosyal grupların herhangi bir ağırlığı bulunmamaktaydı ve bu durum çok partili döneme geçildikten sonra da bir müddet devam etmişti (HEPER, 1985:100). Osmanlı'da varolan ve cumhuriyet döneminde devam eden avam-seçkin seçkinlik anlayışla, politik rejimin niteliğinin bir sonucu olarak onun ürettiği ve yaymak istediği kültürel yapıya sahip olanlar ve sahip çıkanlar bu yeni dönemin seçkinleri oldular. Bir kez seçkinler grubu içinde yer aldınız mı içinde bulunduğunuz kültürün farklılığını dile getireceksiniz ki kazandığınız statünüzü koruyabilesiniz. İşte toplumun üstünde yer alan ve kendilerini toplum adına en doğru karar alabilecek tek yetkili organ gören bu seçkinler, Türkiye'de toplumsal yaşamı yönlendirirken bir çok krize de yol açmışlardır. Bu

nedenle Türkiye' de demokratik bir politik kültür kurulmasının önemli güçlükleri oluşmuştur. Millet adına en doğru kararı verebilme hakkını kendinde gören bu yaklaşım sonucu, devlet mekanizmasını ellerinde tutan seçkinler, toplumsal faaliyet alanlarının tümünde yetkileri merkezde toplamaya özen göstermiş ve toplumun demokratikleşmesi konusunda hep kuşkulu davranmıştır. Bu bakımdan Atatürk'ün öteden beri ulaşmayı istediği çok partili parlamenter rejim Cumhuriyetin kuruluşundan 23 yıl sonra ortaya çıkabilmiştir. Bu da sadece iç koşulların değil aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasındaki gelişmelerin bir eseri olmuştur (Kültür, 1989:1300). Türkiye'de siyasal rekabete geçilmekle, kitlenin siyasete katılmasını sağlamak, emredici yerine uzlaşmacı tavırların benimsenmesi ve toplumsal odayaşmanın sağlanması yukarıda sayılan etkilerden dolayı oldukça uzun yıllar almıştır. Devlet yönetimine hakim olan bürokratik seçkinlerin bu yaklaşımı, bu alanda gösterdikleri olumsuz tavırları yeni çatışma ve kutuplaşma alanlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Seçkinler yeni siyasal gelişmeler ışığında siyasal iktidara karşı devleti koruma misyonu olduğuna inandığı için, bu yaklaşım kutuplaşmaya yol açmıştır.

3. 5. İKTİDARDA OLAMAMANIN DOĞURDUĞU KAYIPLAR

Yukarıda değindiğimiz gibi, sivil toplumun yokluğu veya zayıflığı buna karşın siyasetin üstünlüğü siyasal süreçte bazı özelliklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bunun sonucu olarak devletin toplumsal, iktisadi ve siyasal değişimi başlatma ve sürdürme rolünü üstlenmesi devletin kontrolünü ele geçirmeyi, siyasal kadrolarda yer almayı oldukça önemli hale getirmektedir. İktidarda olmak demek toplumsal yaşamın her alanını kontrol edebilmek dolayısıyla bundan büyük maddi kazanç ve prestij sağlamak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla iktidarda olmanın maliyeti yükselmektedir. İktidarda olmanın doğurduğu kayıplar her ülkede farklıdır. Örneğin Kuzey Kore'de iktidarda olmak işsiz olmak demektir. İktidarda iken ne kadar çok kazanıyorsanız iktidardan gidince de o kadar çok kaybediyorsunuzdur. İktidara geçmek ve iktidarda kalmak şüphesiz her partinin doğasında vardır. Ancak, bu amacı gerçekleştirmek için her türlü maliyete katlanma ve her türlü kuralı çiğneme eğilimine çoğu demokraside rastlanmamaktadır. Türk siyasal sisteminde iktidarda bulunmanın ve bulunmamanın çoğu sisteme oranla birbirine ta-

ban tabana zıt olduğu görülmektedir. Bunun nedenlerini üç ana başlık altında toplamak mümkündür: a. Siyasal sistem düzeyinde, b. Siyasal parti düzeyinde, c. Milletvekili nitelikleri düzeyinde (TURAN, 1986: 483-487). Şimdi bunları tek tek inceleyelim.

3.5.1. SİYASAL SİSTEM DÜZEYİNDE

Türkiye'nin yönetim sistemi aşırı merkeziyetçilik özellikleri taşımaktadır. Bu sistemde yerel yönetimlerin özerkliği bulunmamaktadır. Kamunun denetimindeki mali güç, mal ve hizmetlerin dağıtımını en son kararın başkentte verildiği bir yönetim ağına bağlıdır. Yerel yönetimler seçimle iş başına gelen görevleri de kapsamaktaysa da, merkeze karşı özerkliğe sahip değildir, onun uzantısı olarak gözükmektedir. Yerel yönetim birimlerinin karar ve eylemleri, merkezi yönetimin denetimine ve müdahalesine açıktır. Türkiye'de devletin iktisadi rolü, tarihi ve pratik nedenlerden ötürü sosyalist olmayan çoğu ülkeninkinden daha büyüktür. Cumhuriyet, Osmanlı Borçlar İdaresinin sahip olduğu işletmeleri devralmıştır. Cumhuriyete Osmanlı toplumundan ülkenin iktisadi kalkınması ve sanayileşmesinde önderlik yapacak girişimci bir topluluk kalmamıştır. Büyük iktisadi buhranın ortaya çıkışı, Sovyet sanayileşme çabalarının başarılı sonuçlar veriyor gözükmemesi gibi etkiler altında sanayileşmede devlete önemli roller veren devletçilik uygulamasına geçilmiş, iktisadi hayatta devletin ağırlığı artmıştır. DP, Liberal ekonomik anlayışlara yatkın gözükmekle birlikte devletin en büyük yatırımcı olması geleneğini devam ettirmiştir. DP, özel girişimin gelişmesini istemişse de, özel kesimin gelişmesi daha çok 1960'lı ve 1970'li yıllara rastlamıştır. Özel kesimin gelişmesinin altında da devletin büyük katkısı olmuştur. Ucuz kredi, vergi muafiyeti, döviz tahsislerinde öncelikler, yüksek gümrük duvarları ve kotalar, özel girişimin gelişmesini sağlayan ve teşvik eden siyasalardan yalnızca birkaçıdır. Kamu kurumlarının ürettiği ve çoğu zaman üretim maliyetinin altında sattığı hammaddeler de özel sanayinin temel girdisini oluşturmuştur. Türk toplumunda devletin gerek siyasal, gerek iktisadi açıdan sahip olduğu merkezi konumun iktidarda olanları dağıtabilecekleri zengin olanaklarla donatmakta, bu olanakların daha çok iktidar partisini (partilerini) destekleyenlerin hizmetine sunulabilmektedir. İktidarda olmak parti gruplarını ve öz çıkarlarını yakından ilgilendirdiğinden toplumda iktidar değişikliğini isteyen ve istemeyen iki grup ortaya çıkarmıştır. Toplumdaki seçim havasının gün-

cellliğini hiç yitirmemesi ve siyasi mücadelenin uzlaşmaz tutumlarla kutuplaşmaya gitmesi de hep bu yüzden olmuştur.

3.5.2. SİYASAL PARTİ DÜZEYİNDE

Sistemin yukarıda değindiğimiz özelliklerinden dolayı iktidarda olmak partilerin kendilerine ve yandaşlarına dağıtabileceği kaynakların tam hakimiyetiyle sonuçlandığından, iktidarda olup olmamak parti çıkarlarını yakından ilgilendirmektedir. İlginçtir ki, iktidara olan bu bağımlılık iktidar partilerinin desteğini de güvenilmez kılmaktadır. İktidarda bulunan partiler kendilerini destekleyenlerin isteklerini yeterince veremezlerse desteğin başka partilere kayması pek kolay olmaktadır. Bu gerçek, partilerin örgüt olarak varlıklarını sürdürebilmelerini de zorlaştırmaktadır.

Partilerin uzun aralıklarla olmamak kaydıyla iktidara gelmeleri gerekir. Bu yüzden iktidarda olmak için belli tavizleri vermek zorundadırlar. İktidarda olmamak o kadar büyük bir problemdir ki, parti üyeleri ve milletvekilleri de dahil iktidarda olan partiye geçebilmektedirler. Bu nedenle oy tabanları belirgin ve istikrarlı olmayan siyasal partilerin varlıklarını devam ettirip ettirmemeleri büyük ölçüde iktidarda kalıp kalmamalarına bağlıdır. Türk siyasal partilerinin bir diğer özelliği de himaye işleri görmeleridir. Toplumda bireyleri siyasal merkeze ulaştırabilecek bazı kurumların yokluğu veya eksikliği siyasal partilerin bazı değerlerin dağıtımında önemli araçlar haline getirmiştir. Bu nedenle siyasal partiler oy desteklerini yitirmemek dolayısıyla iktidarda kalmak için her yolu denemek zorunda kalmakta, hatta demokratik kuralları bile hiçe sayabilmektedirler (ÖRS, 1990:156). Partiler bunun için günlük siyasalarında kendi iktidarlarını sağlam temellere dayayacak politikaları üretmek ve ele geçirdikleri fırsatları kendi lehine yönlendirmek çabası içine girmişlerdir. Bu davranış şekli, doğal sayılabilecek bir olay haline dönüşmüştür. Partilerin iktidara gelmek ve bir daha gitmemek için yaptıkları mücadele ister yasal isterse de yasal olmasın hiç fark etmemeye başlamıştır. Bütün bunlar kabul edilmekle birlikte her partinin iktidarda bulunmaya verdiği önemin derecesi eşit değildir. 1946'da kurulan DP ve partiyi oluşturan kadrolar farklı kesimlerden gelen ve farklı eğilimlere sahip kişilerdir. Fakat iktidarda olmanın hepsinin yararına olduğu anlayışını paylaşıyorlardı. İktidara gelen DP'nin, muhalefete karşı sert önlemler almaya yönelik politikaları ve toplumun kendisine olan hoşnutsuzlu-

ğunun artmasına rağmen istifa etmemekte direnmesi bu partinin iktidarda kalmaya verdiği sınırsız önemle açıklanabilir.

AP de aynı geleneğin içinde doğmuş ve gelişmiştir. AP'nin izlediği modernleşmeci-bürokrat seçkinlere meydan okuma stratejisi DP'nin uygulamalarını anımsatmaktadır. Bu politika 1973 seçimlerine kadar başarılı da olmuştur. Bu seçimlerde ve daha sonraları partinin aynı başarıyı elde edememesi, bir yandan toplumda yoğunlaşan çıkar farklılaşmalarını bünyesinde bağdaştırmanın zorlaşması, diğer yandan CHP'nin de daha pragmatik bir siyaset anlayışını benimsemesi ile açıklanabilir. İktidardan uzak bulunmak AP içinde sorun olmuştur. Parti içi geçimsizlikler nedeniyle, sorunlar artarak parti kadroları huzursuz hale gelmiştir. Demirel' in: "Partimiz muhalefette bulunmaya alışık değildir" sözü sorunun ne olduğunu saptamamıza yardımcı olmaktadır. CHP, Türk modernleşmesinin önderi olarak görüldüğünden her zaman bürokratların, aydınların, serbest meslek sahiplerinin yakınlık duyduğu bir parti olmuştur. Partinin kendine seçtiği rasyonel siyaset anlayışı sonucunda, siyaseti çatışan çıkarların uzlaşması olarak değil, modern toplumu kurmak için bir araç olarak görüyordu. Bu düşünce kalıbı, partiyi devrimlerin koruyucusu görmeyi ön plana çıkarmış, iktidara geçmek için modernleşmeden ödün verilmemesi gerektiği anlayışına itmişti. Parti temel görevini, Türk devriminin koruyuculuğu olarak tanımladığı sürece iktidara erişmemesi bir sorun oluşturmuyordu. Fakat geçirdiği değişim sonucu daha pragmatik bir yönelişi benimseyip 1973'ten sonra iktidara gelmeyi başarıncaya CHP de iktidarda bulunmaya daha bağımlı duruma gelmiş ve varlığını sürdürebilmek için iktidarda kalma çareleri aramak zorunda kalmıştı (TURAN, 1986:486).

Küçük partilerin oluşma süreci ve davranışları da aynı baskılardan etkilenmiştir. 1970'li yıllara kadar küçük partiler Türk siyasal yaşamında başarılı olamamışlardı. Bunlar genellikle büyük partiden ayrılanlar tarafından kuruluyor, kısa ömürlü oluyor, kurucuları dahil bir süre sonra kendilerine daha fazla tatmin sağlayacak büyük bir partiye geçiyorlardı. 1973 seçimlerinde küçük partiler koalisyon hükümetlerini zorunlu kılacak ölçüde oy aldılar. Yeni sahneye çıkan MSP ve MHP, davranışları açısından diğer küçük partileri andırıyorlardı. Seçmen katında görünebilirliklerini diğer partilerden farklı kimseliklerini kanıtlamak için, iktidar ortağı oldukları

dönemlerde dahi, bir muhalefet partisi gibi davranıyorlar, buna karşılık kendi kadrolarına ve yandaşlarına hizmet verebilmek için de mutlaka iktidara ortak olmak istiyorlardı.

Türk siyasal partilerinin varlıklarının iktidarda kalmalarına bağlı olduğunu düşünmeleri seçimleri bir ölüm kalım savaşı olarak görmelerine yol açıyor, seçimleri kazanmak için her yola başvurmayı olağan karşılıyorlardı. Örneğin DP, 1957 seçimleri sonrası seçmen desteğini yitirmeye başladığını sezdikten sonra otoriter olma yoluna gitmiştir. Bu dönemde muhalefetin özgürlüğünü sınırlama çabaları yoğunlaşmış ve siyasal kutuplaşma teşvik edilerek yandaşlarının başka partilere kaçmasını engellemek istemiştir. Giderek artan kutuplaşma ancak 1961 devrimiyle sone ermiştir. 1971 ve 1980'de gerçekleşen askeri müdahalelerin de benzer koşullar altında gerçekleştiğini önermek mümkün gözükmemektedir.

3.5.3. MİLLETVEKİLLERİ DÜZEYİNDE

Ülke sorunlarının karşılıklı anlaşma zemini hazırlanarak çözümlenmesini olanaksız kılan hususlardan biri de Türk Yasama Meclisi Üyelerinin nitelikleri ile ilgilidir. Türkiye gibi siyasal rekabetin sıkça kesintiye uğradığı ve belirsizliklerin bu kadar çok olduğu bir sistemde siyaset, itibarı düşük ve riski bol bir meslektir. Bu nedenlerden ötürü milletvekillerinin görev süreleri kısalıp devir oranı yükseldiğinden, milletvekillerinin büyük kısmı deneyimsiz olmakta ve aynı devir hızının yüksekliği vekillik mesleğini riskli bir meslek haline getirmektedir.

Ekonomide geçerli bir kural vardır : "Riski yüksek olan yatırımların kazancı da yüksektir (ya da tersi)." Bu nedenle milletvekilleri görevde kaldıkları kısa süre içinde parlamentonun etkili bir biçimde çalışmasına katkıda bulunmak yerine elde edeceği en fazla kazancı sağlamakla meşgul olmaktadır. Bu durum milletvekilliği konumunun prestijini azalttığından, daha deneyimli ve bu görevi üslenebilecek niteliklere sahip kişiler göreve talip olmamayı tercih etmektedirler (Turan, 1986:59). Dolayısıyla deneyimli ve nitelikli milletvekillerinin sayısı azalırken bu görevi bir kazanç sağlama aracı olarak gören milletvekillerinin sayısı arttığından parlamento etkili faaliyette bulunamamaktadır. Kazanç sağlamanın yolu iktidar olmaktan geçtiği için milletvekilleri seçimi kaybetmemek için ellerinden gelen her şeyi yapmaya kalkıyorlardı. Bu ortamda siyasal mücadelenin kutuplaşması olağan bir sonuçtur.

SONUÇ

Sonuç olarak, Türk toplumundaki yaşanan en son sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeler Türk siyasal kültüründe demokrasiyi destekleyen niteliklerin artmasına ve siyasal demokrasiye engel olabilecek tutumların yavaş yavaş kırılmasına ve Türkiye'deki siyasal parti kutuplaşması eğilimlerinin azalmasına yol açmıştır. Ancak Türkiye'de yaşanan dönemsel bunalımların altında yatan nedenler, demokrasiyi destekleyen siyasal kültür öğelerinin eksikliğinden değil seçimi kazanmakla büyük kayıplara uğrayacaklarını düşünen siyasal partilerin ve onları oluşturan kadroların izledikleri bilinçli siyasalardan kaynaklanmıştır. Türkiye'de maalesef iktidarda olmak hala partiler açısından varlık sebebi olarak görülmektedir. İktidardan uzaklaşmanın kayıpları partilerce kabul edilebilir düzeylere ininceye dek bu tür bunalımların yeniden yaşanması beklenebilir.

Bu yüzden oluşmaya başlayan demokratik siyasal kültürün hukuki alt yapılarla güçlendirilmesi ve siyasal demokrasinin Türk toplumuna yerleşmesine katkıda bulunmak gerekmektedir. Bu da ancak (siyasetin ve dolayısıyla devletin her alanı ve her şeyi kuşatan kimliği yerine) "sivil toplum" ile sağlanabilir gözükmektedir. Sivil toplum bazına oturmuş bir siyasal sistem, Türk demokrasisinin ideali olmalıdır. Politikacılar bir taraftan toplumun özlemlerine duyarlı olmalı, öte yandan çeşitli toplum kesimlerinin düşünce ve çıkarlarını toplumun uzun vadeli menfaat ve hedefleri ile telif etmelidirler. Siyasete soyunanlar hem politikacı hem de devlet adamı kimliklerine uygun olarak hareket etmelidirler. Anglo-Sakson demokrasisinin sırrı bu noktada yatmaktadır. Türk demokrasisinin geleceği, diğer hususlar meyanında bu sırrın keşfedilmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

FINER, S.E. (1967), *The Man Horseback, The Role of The Military in Politics*, (N.Y: Pall Mall Press).

FREY, W.F. (1975), *Patterns of Elite, Politics in Turkey, Political Elits in The Middle East*, George Lenczowski (eds.), (Washington DC: American Enterprices Institute).

HEPER, Metin (1985), *State Tradition in Turkey*, (North HumberSide: The Eothen Press).

HUNGTINGTON, Samuel P. (1968), *Political Order Changing Societies*, (London: Yale University Press).

KALAYCIOĞLU, Ersin (1983), *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma: Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*, (İstanbul: İÜSBF Yayını).

KONGAR, Emre (1983), *Kültür Üzerine*, (İstanbul: Çağdaş Yayın).

KÜLTÜR (1989), *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, (İstanbul: İletişim Yay.,) C.2: 1300.

MAZICI, Nurşen (1988), *Türkiye'de Askeri Darbelerin Sivil Rejimler Üzerindeki Etkileri*, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi.

MAZICI, Nurşen "Demokrasi mi, Oligarşi mi?", *Güneş Gazetesi* 12 Ekim 1987.

ÖRS, Birsen (1990), *Türkiye'de Askeri Müdahaleler Bir Açıklama Modeli*, İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul.

ÖZBUDUN, Ergün (1979), *Siyasal Partiler*, (Ankara: Sevinç Matbaası).

PYE, L. W. (1965b), "Political Culture and Political Development in Lucien", W. Pye and Sidney Verba (eds.), *Political Culture and Political Development*, (Princeton, N.Y.: Princeton Universty Press).

PYE, L. W. (1966a), *Aspects of Political Development*, (Boston: Little Brown and Company).

PYE, L.W. (1963c), "Introduction Conminications and. Political Development", W. Pye and Sidney Verba (eds.), *Political Culture and Political Development*, (Princeton, N.Y: Princeton Universty Press).

SUNAR, İlkay (1987), "Dünyada ve Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Sorunları", *BÜİBF Dergisi*, (Cilt: 1, Sayı: 1, Kış: 95).

İLTER Turan (1977), *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, (İstanbul: Güryay Matbaası).

İLTER Turan, (1983), "Stages of Political Development in the Turkish Republic", *Paper Presented at The Third International Congress on The Economic and Social History of Turkey*, (Princeton: Princeton University).

İLTER, Turan, (1986), "Türkiye'de Siyasal Kültürün Oluşumu", *Türk Siyasal*

Hayatının Gelişmesi, E. Kalaycıoğlu ve A. Yaşar Sarıbay (eds.), (İstanbul:Beta).

VERBA, Sidney (1980), "Conclusion: Coparative Political Culture (in) Political Culture", W. Pye and Sidney Verba (der.), *Political Culture and Political Development*, (Princeton, N.Y.: Princeton Universty Press).